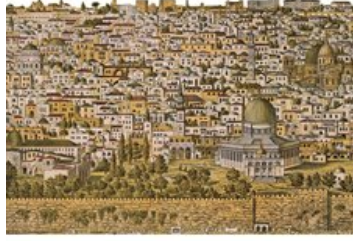

ALAATTİN DOLU

**OSMANLI
KUDÜS'Ü** KENT KİMLİĞİ
NÜFUZ VE
MEŞRUIYET

Osmanlı Kudüs'ü: Kent Kimliği, Nüfuz ve Meşruiyet 1703-1789

Alaattin Dolu

İstanbul, Küre Yayınları, 2020, 292 sayfa, ISBN: 978-605-764-621-7.

Deniz GÜRKAN*

Alaattin Dolu, Atatürk Üniversitesi Radyo-TV Yayıncılığı Bölümünden 2001, Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümünden ise 2007 yılında mezun olmuştur. Akademik kariyerine Hacettepe Üniversitesinde devam eden yazar, “Osmanlı Kudüs’ünde Toplum ve Siyaset 1703-1789” başlıklı bütünlük doktora çalışmasını Prof. Dr. Mehmet Öz danışmanlığında, 2017 senesinde tamamlamıştır. Doktora süreci devam ederken Kahire Üniversitesi (2008), Ürdün Üniversitesi (2009-2010), Kudüs İbrani Üniversitesi ve Filistin Vakıflar Bakanlığı Arşivleri (2012-2013) ve son olarak New York Columbia Üniversitesinde (2014) hem dil öğrenimi hem de araştırmaları için bulunmuştur. 2023 yılından itibaren Kastamonu Üniversitesi Tarih Bölümü Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Anabilim Dalında doçent doktor olarak görev yapmaktadır. Çalışmalarına Kudüs tarihi, ulema siyaseti, vakıflar ve fetva literatürü konularında devam etmektedir.

“Osmanlı Kroniklerinde Kudüs Algısı”, “Kudüs’ün Son Bahtiyar Günleri: Kudüs’te Osmanlı İdaresi”, “Bâbüssaâde Ağası Yakup Ağa ve Kastamonu’daki Külliyesi”, “Osmanlı İzmir’inde Ekmek Fabrikası Kurma Girişimleri”, “Osmanlı Kudüs’ünde Bir Arada Yaşama Modeli” ve “18. Yüzyıl İstanbul’unda Mahallelilik Bağlamında Müslim-Gayrimüslim İlişkileri” isimli makaleleriyle çok sayıda çalışmaya imza atan yazarın aynı zamanda, yazdığı kitap bölümleri de bulunmaktadır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü, İstanbul, deniz.gurkan@stu.fsm.edu.tr

Ele alınan *Osmanlı Kudüs'ü: Kent Kimliği, Nüfuz ve Meşruiyet 1703-1789* isimli kitap, “Giriş” kısmıyla beraber beş bölümden meydana gelmektedir. 18. yüzyılda Osmanlı Kudüsünü konu edinen yazar, çalışma içerisindeki harita, grafik ve fotoğraflarla da anlatımını güçlendirmiştir. Okuyucu açısından ise kullanılan harita, görsel ve grafikler, eserin detaylarının anlaşılabilirliği hasebiyle önem arz etmektedir.

Yazar, kitaba bir teşekkür metni ile başlamıştır, devamında ise “Giriş” bölümüne geçilmiştir. Burada genel hatlarıyla, Kudüsün Osmanlı'nın eline geçmesiyle beraber gelişen süreç aktarılmıştır. Bu noktada ayrıntılı girizgâha başlayan yazar, Kudüs topraklarında Osmanlı Devleti öncesinde geri plana atılan bazı detayların, Osmanlı fethi sonrasında tekrar gündeme gelmesinin Kudüslüler için belli bir Osmanlı algısının ortaya çıkmasında etkili olduğunu ifade eder. Yazarın bu duruma örnek olarak gösterdiği konulardan biri ise vakıflar olur. Kudüs'te Osmanlı Devleti öncesinde bulunan, İslam devletlerinin giderek göz ardı ettiği vakıflar, Osmanlı'nın ardından büyük bir canlanma göstermiş ve yeni bir Osmanlı şehrinin kuruluşuna yardımcı olarak sosyal hayatı canlandırmıştır. Giriş kısmı daha genel bir çerçeve içerisinde yazar tarafından ele alınırken, son olarak kullanılan kaynaklara değinilmiştir. Yazar burada “Kaynaklar” başlığı altında alt başlıklar da açarak, çalışmasında kullandığı kaynakları tasniflemiştir. Bu tasnif, “Modern Araştırmalar” ve “Arşiv Kaynakları ve Yazma Eserler” şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Yazar, kitabının birinci bölümünde Kudüsün şehir oluşumunu aktarmıştır ve bu noktada kitabın ilk bölüm başlığı “Kent Kimliği” olarak belirlenmiştir. Bu bölümde yazarın üzerinde durduğu konu, Kudüs şehrinin sadece fiziki şartlar içerisinde aldığı biçim değil, dinî olarak bu şehrin nasıl bir görünüme büründüğü ve şehrin imajının nasıl şekillendiğidir. Yazar, bu bölümde bir karşılaştırmaya giderek, İslamiyet öncesinde kurulan Kudüs kenti ile İslamiyet sonrasında kurulan Bağdat ve Basra gibi kentleri bir değerlendirme süzgecinden geçirir. Yapılan değerlendirmenin ise okuyucular açısından önem arz ettiği kanaatindeyim. Bir şehrin tarih sahnesine çıkışıyla beraber yavaş yavaş bir kimlik kazanması mühim bir olgudur ve bu olgunun okuyucular tarafından karşılaştırmalı olarak kavranılmasını bir kent tarihinin önemini anlaşılabilirliği açısından değerli görmekteyim. Yazarın ilerleyen satırlarda dikkat çektiği bir diğer konu ise Kudüs kentinin Osmanlı Devleti ile gösterdiği değişim, gelişim ve kazanımlardır. Memluk Devleti'nden Osmanlı eline geçen şehirde inşa faaliyetlerinin hız kazanmasıyla beraber Kudüsün siyasi, askerî ve sosyal açıdan önem kazandığı belirtilmiştir. Yazar burada bir Osmanlı kentinin oluşumuna da vurgu yaparak, yenileşme ile beraber şehirde ekonomik canlanmanın yaşandığını belirtmiştir.

Yazar, ikinci bölümde, bir sancak şehri olan Kudüsün idari yapısını okuyuculara aktarmıştır. Konu ile bağlantılı olarak ikinci bölümün başlığı, “Kudüs Şehri ve İdaresi” adıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde yazarın ilk olarak üzerinde durduğu konu, Kudüsteki dinî ayrımdır.

Bununla birlikte yazar, aynı dinî inanca mensup kişilerin kendi aralarında etnik olarak ayrıldığını ve bu ayrılığın farklı cemaat oluşumlarını beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Yazar, ilerleyen satırlarda ise çalışmanın esas konusunu oluşturan tarih olan 18. yüzyıl idaresine değinmektedir. Bu noktada öncelikli olarak, idari teşkilat içerisinde sancak beyleri ele alınır. Kudüs'te 18. yüzyılda görev yapan sancak beyleri ve onların faaliyetleri aktarılır. Konuyla bağlantısından dolayı Cerde başbuğluğu da bu bölümde değerlendirilmektedir.

“Meşruiyet, Nüfuz ve Servet” adı verilen üçüncü bölümde ise Kudüs kentinin siyasi varlığı, şehirde yaşayan zenginlerin durumu ve toplumsal açıdan Kudüs surresi aktarılır. Yazar, kaleme aldığı bu bölümde ek olarak, 18. yüzyıl Osmanlı vakıf sistemini Kudüs açısından değerlendirir. Kudüs şehrinde 18. yüzyılda vakıfların işleyişinden zengin olan ulema ve şeyhlerden bahseden yazar, bu kişilerin, vakıflar üzerinden sağladıkları maddi varlıklarını kaybetme korkusu yaşadıklarını da belirtir. İlerleyen satırlarda Kudüs şehrinde sermaye sahibi olan ailelerle ilgili bilgiler veren yazar, bu ailelerin Memluk Devleti'nin idaresi döneminde yönetici sınıfla maddi ilişkiler kurduklarını ifade eder.

Yazarın üçüncü bölümde üzerinde durduğu bir diğer konu ise Kudüs kentinin ekonomisidir. Sabun ve zeytinyağı üretimiyle Kudüs'ün 18. yüzyılda ön plana çıktığını ve bu ürünleri dışarıya ihraç edebildiğini aktaran yazar, Avrupalı tüccarlar tarafından bu durumun dikkat çekici olduğunu ifade eder.

Yine bu bölümde ele alınan bir diğer konu ise Kudüs mahkemesi kayıtlarıdır. Bu mahkeme kayıtlarından yola çıkan yazar, Kudüs'teki gelir dağılımı konusuna eğilmek ister. Okuyucu açısından bu mahkeme kayıtlarının önemli yanı ise 18. yüzyılda mühim bir Osmanlı sancağı olan Kudüs kentinin ekonomik yapısı hakkında fikir verebilmesidir. Yazarın burada tereke kayıtlarından yola çıkarak kadın ve erkek arasındaki ekonomik gelir dağılımını da araştırdığını ve bunu grafik üzerinde göstererek cümlelerini daha da anlaşılır kıldığını belirtmek isterim.

Kitabın son bölümü olan dördüncü bölüm, “Yönetim, Toplum ve Hukuk” başlığıyla değerlendirilir. Burada daha çok sosyal hayat üzerinde duran yazar, Osmanlı hukukunun Kudüs şehrindeki yansımalarını ele almıştır. İlk olarak Kudüs halkının mahkemelere başvurma şekline değinen ve bunu grafik üzerinden de gösteren yazar, daha sonra mahkemeye sunulan dilekçelerde kullanılan dillerden bahseder. Yazarın ilerleyen satırlarda dikkati çektiği başka bir durum da Kudüs kentinde mahkemeye neden başvurma ihtiyacının duyulduğudur. Bu noktada, mahkeme kayıtlarındaki şikâyetlerin hangi konularda yoğunlaştığını araştıran yazar, kayıtlarda yer alan şikâyetlerin daha çok vakıflardan kaynaklı olduğunu ifade eder.

Alaattin Dolu'nun kaleme aldığı *Osmanlı Kudüs'ü: Kent Kimliği, Nüfuz ve Meşruiyet 1703-1789* isimli eser, 18. yüzyıl Kudüs tarihini ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Yazar, çalışmasında öncelikli olarak bir kentin oluşumunun detaylarından bahsederek, İslam kenti kimliğini kazanan Kudüs'ün Osmanlı fethinden sonraki değişimini aktarır. İlerleyen sayfalarda ise artık bir

Osmanlı şehri olan Kudüs'ün idari yönetim şekli ve bu yönetimde rol oynayan kişilerden, görevlerinden, şehre edilen hizmetlerden bahseder. Okuyucu açısından, 18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin önemli bir sancağının idaresi net olarak anlaşılacaktır. Bununla beraber, bir şehrin kurulumu, gelişimi, şehre kazandırılan kimliğin devam ettirilmesinde idarecilere düşen görevler de yine bu kitabın kazandırdıkları arasındadır. Yazar, çalışmasının devamında ise Kudüs şehrinde yaşayan Osmanlı vatandaşlarının durumuyla ilgili bilgiler aktarır. Burada daha çok siyasi ve ekonomik vaziyetin resmini çizen yazar, oluşturduğu grafiklerle de anlatımını destekler. Son olarak hukuk ve yönetimin Kudüs sancağındaki durumuna değinen yazar, bu bölümde kullandığı arşiv belgeleriyle araştırmasını ön plana çıkarır. Bu noktada yazarın, çalışması boyunca kullandığı mahkeme kayıtlarının okuyucu açısından yararlı olabileceği kanaatindeyim. *Osmanlı Kudüs'ü: Kent Kimliği, Nüfuz ve Meşruiyet 1703-1789* isimli kitap, hem 18. yüzyıl Osmanlı hayatının ekonomik, siyasi ve sosyal yönlerinin bir sancak şehri olan Kudüs üzerinden anlatılmasıyla hem de Kudüs'ün Osmanlı açısından dinî önemini aktarılmasıyla dikkate değer bir eserdir.